

encara s'ha d'efectuar: "La crisi ha colpejat molta gent i, en el futur, tots hauran de pensar detingudament com es gastaran els diners."

La crisi dona una oportunitat a l'arquitectura?

Cal esperar per a saber-ho.

Que els països industrials rics d'occident comencen a pensar, ni més ni menys, en una construcció compatible amb el medi implica una connexió entre el benestar i una consciència ecològica. Però a orient, sobtadament tan enriquit, aquestes relacions no funcionen així. Allí la construcció era i és només una qüestió de gust, sovint excèntric, i no de sostenibilitat. Tot açò exhala una aura de malbaratament, el costós bon gust de l'ampullositat.

Res de tot açò no recorda, ja siga a Xangai o a Moscou, aquella construcció pròpia de l'antiga Europa de l'est. La Trump Tower de Dubayy, que

Moltes construccions noves hagueren de ser derruïdes a causa de la mala qualitat

de moment ja no es construeix, fou elogiada com un atractiu escultural. L'eslògan era: "Com més altura, més teatralitat i una presència inconfusible." La localització no hi feia cap paper: l'obra d'art dels gratacels es formaria al voltant d'un forat d'aire enorme.

Molts arquitectes, entre els quals també les estrelles, acaben d'introduir ara el simbolisme de la contaminació a l'urbanisme, projectant gratacels amb forma de rosa del desert o de *walkie-talkies*.

A més a més, hi havia una gran falta de superfícies industrials i d'habitatges fins a cert punt representatius. Hom tenia pressa, i es volien mantenir les inversions baixes i el marge de beneficis alt; no volien calfar-se el cap amb el concepte de sostenibilitat, que almenys es discutia a

occident. La sostenibilitat és costosa i duradora.

Alguns arquitectes occidentals censuren l'escassa qualitat de molts dels edificis als Emirats, tan enamorats del luxe; sobretot en critiquen la mala fabricació del formigó, que fa que, en pocs anys, molts edificis, també gratacels i construccions de prestigi, s'hagen d'enderrocar. I qui no es preocupa per un bon formigó, tampoc no es preocuparà pels aires condicionats que devoren l'energia ni per uns altres aspectes que destrueixen el medi.

Almenys la consciència verda hauria de despertar-se amb la crisi, perquè *ecològic*, amb el temps, també vol dir estalvi econòmic.

D'una manera semblant a la del seu company Jürgen Engel, Alexander Rieck de Stuttgart creu que després de "la gran depuració del mercat" es reprendrà el debat sobre la qualitat, "els signes del temps són clars i l'ecologia serà més i més important arreu del món."

Podria ser que la crisi financera comportara, amb una acceleració forçada, un canvi de mentalitat. Tal volta el factor d'estalvi d'energia serà en el futur el millor argument per a la venda; tal vegada a partir d'açò es desenvoluparà una estètica basada en una senzillesa inofensiva per al medi. O tal vegada no.

Aquestes possibles intencions dels empresaris russos i dels xeics àrabs podrien tornar a oblidar-se quant l'economia tornara a funcionar, quan la preocupació pels diners no signifiqui de nou cap problema. Aleshores la congestió i urbanització del món tornarà a engegar-se en un temps rècord.

Una exposició al museu d'arquitectura de la Münchner Pinakothek der Moderne tracta del fenomen de la ciutat. El catàleg diu que des de l'edat moderna hi ha la idea que el món és factible, que l'esperit racional pot construir l'entorn. Però són els humans els qui som massa irracionals. Això ho ha demostrat molt clarament el caos als mercats financers.

Uwe Klussmann, Ulrike Knöfel, Andreas Lorenz, Bernhard Zand

Traducció de Beatriu Vallès

"Al foll! Al foll!" Diuen que, amb aquest crit, un grup de galifardeus s'arengaven els uns als altres i s'esvalotaven i reien tot perseguint i maltractant un pobre home.

Era el febrer del 1409 i es va escaure que per allà, camí de la catedral de València, hi va passar Joan Gilabert Jofré, mercedari. I que va protegir l'home orat; que el va dur a guarir-li les nafres; i que tot plegat el va impressionar tant que va convertir el succés en tema central del sermó que tenia encarregat per al diumenge de quaresma.

El fet no hauria tingut més història si no fos que les paraules abrandades de l'orador van commoure els ciutadans, diuen. I ells van fundar el cèlebre hospital per a "Innocents, Folls e Orats", ara fa 600 anys. És considerat el primer centre psiquiàtric del món.

Joan Gilabert Jofré, el pare Jofré, era famós per la vèrbola florida i convincent (com ho fou també un seu company de camins i prèdiques i futur sant, Vicent Ferrer). Havia nascut a València el 1350, havia estudiat a Lleida i havia ingressat a l'orde de la Mercè, al monestir del Puig, el 1370. I va fer carrera. Intercedia davant el rei (Joan I, *el Caçador*) si calia promoure la recuperació de captius (aquesta, de fet, era la raó de ser de l'orde mercedari, des que fou fundat, a Barcelona, el 1218: redimir els presoners cristians a mans dels musulmans). Era escollit comanador (superior) de l'orde a Perpinyà i a València. I la seva fama s'estenia tant que ha arribat fins avui (fet i fet, hom ja li retia culte abans que l'església encetés el procés de beatificació).

El 24 de febrer del 1409, Joan Gilabert Jofré pujava a l'altar i pronunciava el conegut sermó: que en aquella bella i pròspera València (som al segle d'or de l'urbs del Túria i àmplia àrea d'influència, no ho oblidem: a l'època del comerç de la seda, de l'esplendor ciutadana i del poc n'hi falta perquè arribin els versos d'Ausiàs Marc, l'estil d'Isabel de Villena, l'humanisme de Joan Lluís Vives i un prolífic etcètera de sapiències conjugades), "amb molta obra pia", n'hi faltava encara una "que és de gran necessitat": un hospital "o casa on los pobres innocents e furiosos" poguessin ser acollits; que la ciutat mantenia la vergonya de deixar-los passar fam i fred pels carrers, on precàriament vivien i

Deu ciutadans de València i el primer psiquiàtric del món

La coneguda obra de Joaquim Sorolla *El pare Jofré protegint un boig* (1883), de la Diputació de València.

La tradició ha fixat en un sermó del pare Jofré, el 24 de febrer del 1409, el naixement de l'Hospital d'Innocents, Folls i Orats de València. Aquesta setmana, per tant, es commemoren els 600 anys del que ha estat considerat el primer hospital psiquiàtric del món.

morien als ulls de tothom i sota els cops, sovint, de “malvades persones”; i que els oients esbalaïts de l'arborat sermó no oblidessin que, així “anant per la ciutat”, també “los pobres furiosos fan dany” als altres.

Sigui com vulgui, descrita i explicada la conjuntura, i amb un auditori ja procliu, Joan Gilabert no es va estar d'afegir-hi la concretíssima solució: que “fos feta una habitació o hospital en què semblants folls e innocents estiguessen

en tal manera que no anassen per la ciutat ni poguessen fer dany ni els en fos fet”.

Deu homes justos. El sermó del pare Jofré va fer forat, diuen. I va engegar el mecanisme cívic que, passats els mesos, va fer néixer el pioner Hospital d'Innocents, Folls i Orats.

Perquè, de fet, i malgrat que la tradició insisteixi tant a lligar el nom del mercedari amb el naixement de l'hospital, i que pràcticament el presenti com a fundador (o sense el “pràcticament”: en tot i per tot sembla que el sigui), no fou una obra de religiosos, sinó de laics.

I és que hi ha un altre nom clau en la fundació: Llorenç Salom. I deu més que

el segueixen. El primer és el comerciant que trobà els deu “honrats homes” (sembla que, d’entrada, foren artesans i mercaders vinculats sobretot al poderós i dinàmic gremi de la seda) que formaren part de la junta de l’hospital, que hi feren les primeres aportacions econòmiques (500 sous reials cadascun) i que vetllaren perquè funcionés correctament: per estricte ordre alfabètic, Bernat Andreu, Joan Armenguer, Francesc Barceló, Pere de Bonia, Sanç Calvo, Jaume Domínguez, Ferran Garcia, Pere Pedrera, Pere Saplana i Esteve Valença.

El 15 de març del 1410, el rei Martí l’Humà va atorgar a la institució l’imprescindible privilegi fundacional en el qual, tal com recorda la medievalista Maria Josep Simbor (que ha estudiat el tractament historiogràfic donat a l’hospital dels folls valencià), es comencen a fixar “alguns dels supòsits principals en què es va fonamentar”.

I aquests supòsits es basen, d’entrada, en “el caràcter clarament independent, burgès i laic” d’aquest hospital. I estipulen acte seguit la forma i la manera com s’han d’escollir els deu “honorable ciutadans” que en duran el pòndol. I com se substituiran en el càrrec en cas de mort d’un d’ells: per cooptació dels qui hi romanen i previ pagament, és clar, dels 500 sous de rigor (amb la qual cosa queda clar des de bon començament, recorda Simbor, “el sector social encarregat de dirigir i mantenir la institució”).

És aquest hospital per a folls símbol, al capdavant, de l’auge i l’empenta d’una burgesia que finança edificis, ens llega versos i dirigeix amb naturalitat els afers de la ciutat. I de la pugna amb els altres poders establerts, també.

Perquè el privilegi del rei Martí deixava ben clar que nobles i gent d’església quedaven exclosos del regiment de l’hospital, que es restringia a “homes plans”: els artesans i mercaders que l’havien fet possible.

No hi ha enlloc cap referència al reputat pare Jofré. I d’aquí ve que estudiosos com ara Maria Josep Simbor s’hagin preguntat pel “paper principal” que li atorguen llegenda i historiografia. I que hagin apuntat respostes, també: “Els primers treballs on pràcticament es fonamenten els autors posteriors són obra –no ho oblidem– de frares mercedaris”, com n’era el mateix Joan

Nobles i gent d’església quedaven exclosos del regiment de l’hospital

EL TEMPS

Una endimoniada segons un gravat del segle XIX.

Gilabert Jofré. Simbor detecta, per tant, un probable interès de l’església a “demostrar” la seva “gran influència” en l’erecció d’aquest primer hospital psiquiàtric.

La relació eclesiàstica, ben mirat, hi va arribar anys després, el 1414, amb la creació de la Lloable Confraria de la Verge Maria dels Innocents (la mateixa mare de Déu que emparava l’hospital i que anys a venir havia de convertir-se també en la dels Desemparats i que, més anys a venir encara, havia d’esdevenir, amb permís de sant Vicent màrtir, patrona de València). Val a dir que la tradició, com recorda Simbor, dóna a la confraria un tret de sortida amb aire conegut: un sermó (ara de mossèn Joan de Rodella, el 1413), Llorenç Salom que el sent i troba la manera de dur a terme la idea llançada des de la trona. Per tanta coincidència i per més interrogants que obre l’estudi, Maria Josep Simbor es demana si no és aquesta institució paral·lela un “intent de l’església d’entrar dins els assumptes” que fins aleshores “monopolitzava la junta de l’hospital, on ella estava vedada”. De fet, les relacions

hospital-confraria són plenes de “friccions i problemes que molt sovint acaben amb plets legals”.

Tractament. És clar, com ens recorda Francesc Asensi, metge i membre de la secció de Ciències Biològiques de l’Institut d’Estudis Catalans (autor, entre més, de l’estudi *Lluís Alcanyís: poeta, metge, mestre i víctima*), que, en parlar d’hospital al segle XV, no ens podem situar en paràmetres actuals: “Allò era sobretot un hospici: és a dir, un lloc on es donava sostre i aliment a qui no en tenia i, per raó del seu estat mental, estava marginat de la societat”. I és cert que ja se n’havien obert més, abans, d’establiments d’aquesta mena. Però també ho és que el de València va marcar la diferència: hi va incloure la mirada científica. D’aquí ve que sigui considerat pioner a tot el món.

A les mateixes constitucions signades pel rei Martí s’hi explicitava que, ultra l’atenció humana a folls i orats i innocents, l’hospital havia de proporcionar també assistència mèdica. Hi havia, per tant, més percepció de malalts que no pas d’endimoniats, com tradicionalment eren considerats –recorda Asensi. Més tractaments mèdics que no pas exorcismes. Més dignitat que no pas cadenes. Fins i tot s’hi van dur a terme allò que, amb totes les distàncies que calguin, hom podria anomenar *teràpies ocupacionals*, en fer treballar els homes a l’hort i les dones als telers. Els malalts considerats “curables” rebien atenció especial i podien acabar sortint de la institució. Els classificats com a “furiosos” hi quedaven tancats, però en un espai que cridava l’atenció dels coetanis per la pulcritud. Res de semblant al concepte actual d’hospital, és clar, però sí un àmbit més adequat del que l’època prodigava i on els acollits van rebre visita mèdica. I de metges de prestigi: Jaume Roig o Lluís Alcanyís, per exemple, dignes representants dels homes de ciència que també ho eren de lletra i viceversa, van visitar i tractar els folls i els orats i els innocents (o tot alhora) de l’hospital de València. A l’època en què l’urbs mirava el món de fit a fit. Abans de la Inquisició (que va fer cremar el mestre Alcanyís) i més desgràcies conegudes.

Núria Cadenes